

СТАН ДОСЛІДЖЕНЬ У НАУЦІ ПРОБЛЕМ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ТА ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ВИКОНАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ В УКРАЇНІ

Конопельський В. Я.

В статті проведений всебічний аналіз сучасних наукових розробок, присвячених дослідженню змісту принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарань, зазначеному в статті 5 Кримінально-виконавчого кодексу України, а також визначені проблеми його реалізації на практиці та науково обґрунтовані шляхи їх подолання.

Ключові слова: принцип; диференціація та індивідуалізація виконання покарань; дослідження; наукові розробки; позбавлення волі на певний строк; наукова та практична проблематика.

В статье осуществлен всесторонний анализ современных научных исследований, посвященных изучению содержания принципа дифференциации и индивидуализации исполнения наказаний, который определен в статье 5 Уголовно-исполнительного кодекса Украины, а также установлены проблемы его реализации на практике и намечены научно обоснованные пути их преодоления.

Ключевые слова: принцип; дифференциация и индивидуализация исполнения наказаний; исследование; научная разработка; лишение свободы на определенный срок; научная и практическая проблематика.

This paper conducted a comprehensive analysis of current scientific developments, dedicated to the research content of the principle of differentiation and individualization of Corrections referred to in Article 5 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, as well as by problems of its implementation in practice and evidence-based ways to overcome them.

Keywords: principle; differentiation and individualization of Corrections; research; research and development; imprisonment for a definite term; scientific and practical issues.

Відповідно до вимог ч. 1 ст. 1 Кримінально-виконавчого кодексу (далі - КВК) України метою кримінально-виконавчого законодавства є захист інтересів особи, суспільства й держави шляхом створення умов для виправлення й ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими. Для її реалізації на нормативно-правовому рівні визначені завдання, механізм і принципи кримінально-виконавчого законодавства, виконання й відбування покарань, особливе місце серед яких займає принцип диференціації та індивідуалізації виконання покарань (ст. 5 КВК). Зміст його полягає в тому, що до різних категорій засуджених індивідуально, залежно від тяжкості вчинених ними кримінальних правопорушень, злочинної діяльності в минулому, форм вини, поведінки в процесі відбування покарання має застосовуватись каральний вплив та основні засоби виправлення і ресоціалізації в різних обсягах. Проте, як свідчить практика, зазначена

в законі мета, зокрема щодо покарань, пов'язаних з ізоляцією особи від суспільства, досягається не повною мірою, а саме: твердо стають на шлях виправлення та в подальшому щорічно звільняються від відбування покарання у виді позбавлення волі менше 60 % засуджених, які по формальних ознаках підпали під дію відповідних норм кримінального та кримінально-виконавчого права; у ході відбування цього покарання засуджені щорічно вчиняють більше 400 злочинів; незмінним залишається рівень рецидивної злочинності в Україні (24 % в її загальній структурі); непоодинокими є випадки тортури і нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження із засудженими, як з боку персоналу виправних колоній, так і з участю інших осіб [1, 76-88].

Серед інших негативних наслідків виконання покарання у виді позбавлення волі в Україні та застосування принципу диференціації й індивідуалізації слід виокремувати такі з них, як: а) встановлення згідно з законом щодо більше 20 % засуджених адміністративного нагляду [2, 14]; б) необхідність у наданні 35 % осіб, які звільняються з виправних і виховних колоній, спеціалізованої психологічної чи психіатричної допомоги; в) високий рівень смертності та захворювань засуджених на туберкульоз, соматичні, інфекційні й інші недуги; г) постійне порушення засудженими вимог локалізації дільниць у колоніях, кількість яких щорічно досягає майже 3 тис. випадків; г) щорічне збільшення чисельності засуджених, які за злісне порушення встановленого порядку відбування покарання у виді позбавлення волі переводяться в порядку ст.ст. 100-101 КВК до ПКТ виправних колоній максимального рівня безпеки; д) інші суспільно-небезпечні наслідки ізоляції особи від суспільства [3, 324-332].

Суттєво не змінили зазначену ситуацію й ті реформи ДКВС України, що проводяться в системі органів і установ виконання покарань з 1991 р. по даний час та загалом у нашій державі.

Однією з детермінант, що обумовлює неефективне використання на практиці можливостей принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарань в Україні, є неналежний науковий супровід цієї проблематики. При цьому, не зважаючи на те, що зазначені питання тією чи іншою мірою були предметом наукових розробок як у так звану радянську епоху, так і в сучасних умовах в Україні, на монографічному рівні ця тематика не досліджувалась, що, поряд із зазначеними обставинами, і стало вирішальним при обранні теми зазначеної наукової розробки.

Методологічним підґрунтям для підготовки цієї роботи та обґрунтування її результатів стали наукові праці вітчизняних вчених: Л.В. Багрій-Шахматова, Є.Ю. Бараш, В.А. Бадири, І.Г. Богатирьова, Т.А. Денисової, С.Ф. Денисова, О.М. Джузи, В.М. Дрьоміна, А.П. Геля, А.В. Кирилюка, О.Г. Колба, В.О. Корчинського, С.Ю. Лукашевича, В.А. Львовчкіна, В.О. Меркулової, П.П. Михайленко, О.І. Осауленко, Р.М. Підвисоцького, М.С. Пузирьова, Г.О. Радова, Г.С. Резніченко, О.В. Романенко, М.В. Романова, Т.В. Рудника, І.В. Саленкова, В.М. Синьова, А.Х. Степанюка, С.О. Степанова, О.О. Сту-

лова, В.М. Трубникова, С.Я. Фаренюка, П.Л. Фріса, С.В. Хуторної, С.В. Царюка, Ю.А. Чеботарьової, М.П. Черненко, Ю.В. Шинкарьова, О.О. Шкути, Д.В. Ягунова, І.С. Яковець, М.М. Яцишина та ін.

За кордоном означеною проблематикою досить активно займаються наступні науковці: Ю.М. Антонян, Е.А. Алакперова, В.М. Анісімов, М.М. Арустам'ян, Г.П. Байдаков, Є.Г. Багреєва, А.Т. Байсеїтова, Є.М. Бегалієв, Е.Т. Борисов, І.М. Гальперін, В.М. Глазкова, Д.Д. Гайдус, Е.А. Говорухін, С.І. Дементьєв, І.С. Джекебаєв, В.К. Дуюнов, Е.Е. Зейналов, Г.О. Злобін, С.М. Зубарєв, А.І. Зубков, Е.М. Карпентер, Е.Д. Койл, Г.О. Крігер, В.М. Кудрявцев, С.І. Курганов, Є.В. Курочка, А.С. Міхлін, А.М. Мішель, В.В. Орару, О.В. Мамедова, Я.Я. Малець, А.А. Наташев, М.М. Платек, В.В. Похмелкін, С.М. Рахметов, Л.А. Ременсон, Е.А. Саркісова, В.В. Стерн, А.А. Синічкін, І.В. Сташинська, М.О. Стручков, Ю.М. Ткачевський, В.А. Уткін, Е.К. Флоря, М.А. Фуко, Г.Ф. Хохряков, М.Д. Шаргородський, І.В. Шмаров, П.Г. Шурухунув, ін.

Разом з тим, ні у вітчизняних, ні в зарубіжних наукових джерелах питання диференціації та індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк у сучасних умовах не досліджувалось, що й стало вирішальним моментом при обранні теми та визначенні мети, задач, об'єкта і предмета цієї наукової розробки.

Як показало вивчення наукової літератури, не зважаючи на прийняття у 2003 році нового по формі й суті КВК України, особливо в частині диференціації та індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк, кількість розробок у цьому напрямку є незначною та такою, що лише дотично стосується змісту означеної проблематики. Такий підхід, без сумніву, не зміг не відобразитися на стані наукового супроводу кримінально-виконавчої діяльності та загалом на стані боротьби зі злочинністю в Україні.

Поряд з цим варто зауважити, що у 2012 році в Національній академії внутрішніх справ М.С. Пузирьовим була захищена дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук по темі "Диференціація та індивідуалізація виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк" (спеціальність 12.00.08 - кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право), в якій автором досліджено становлення й розвиток теорії й нормативно-правового закріплення диференціації та індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк [4]. Крім цього, у роботі узагальнено зарубіжний досвід диференціації та індивідуалізації виконання цього покарання й сформульовано науково-практичне визначення диференціації та індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк (разом із поняттям одноіменного принципу) та їх зміст.

Через призму диференціації та індивідуалізації автором проведено аналіз практики реалізації основних засобів виправлення й ресоціалізації засуджених, що дозволило запропонувати науково обґрунтовані заходи щодо удосконалення кримінально-виконавчого законодавства України [5].

Проте М.С. Пузирьов у своїй дисертації не поставив у якості задач дослідження такі з тих, як: вплив диференціації та індивідуалізації на ефективність реалізації задач виконання покарання у виді позбавлення на певний строк, а також на стан рецидивної, організованої злочинності та протидії кримінальній субкультурі у виправних і виховних колоніях України, що, з огляду на сучасні про-

блеми боротьби зі злочинністю [6], є досить актуальним і практично значущим завданням.

Водночас варто визнати, що в дослідженні М.С. Пузирьова вперше в сучасних умовах реалізації норм КВК України та функціонування ДКВС України сформульовано визначення принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк і його взаємопов'язаних складових; доведено двосторонній зв'язок між диференціацією та індивідуалізацією виконання покарань; удосконаленню критерії оцінювання ступеня виправлення засуджених, які відбувають покарання у виправних і виховних колоніях; дістали подальший розвиток теорія і практика застосування основних засобів виправлення й ресоціалізації засуджених через призму диференціації та індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк в Україні; т. ін. [5, 10-11], тобто були науково обґрунтовані теоретико-прикладні засади більш ефективного застосування цього принципу кримінально-виконавчого законодавства, виконання й відбування покарань (ст. 5 КВК).

З іншого боку, зазначена робота стала методологічним підґрунтям для проведення як цього, так і подальших наукових досліджень в Україні [7, 37-41].

З огляду на зміст завдань, пов'язаних з виконанням і відбуванням кримінальних покарань в Україні, а також задачі цього дослідження, особливе місце займає дисертація І.С. Яковець "Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань" (2014 р.) на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, в якій вона всебічно вивчила питання щодо витоків формування наукового знання про оптимізацію процесу виконання кримінальних покарань; ефективності процесу виконання кримінальних покарань як мети його оптимізації; складових елементів оптимізації процесу виконання кримінальних покарань і факторів, що впливають на її практичну реалізацію; основних напрямків оптимізації процесу виконання покарань [8].

Аналогічні проблеми висвітлені І.С. Яковець і в монографії "Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань" (2013 р.) [9].

Проте більш предметно питання, що стосуються змісту диференціації та індивідуалізації виконання покарань, І.С. Яковець розкрила у своїй монографії "Первинна класифікація засуджених до позбавлення волі та їх розподіл в установи виконання покарань" (2006 р.), зокрема в розділі 1 "Теоретичні питання первинної класифікації засуджених до позбавлення волі", в якому піддані аналізу концептуальні підходи щодо суті означеної проблематики, а також сформульовані вихідні засади первинної класифікації засуджених до позбавлення волі", основу якої складає принцип диференціації та індивідуалізації виконання покарань [10, 14-86].

У загальних рисах, а саме - шляхом аналізу змісту основних засобів виправлення й ресоціалізації засуджених і ефективності їх застосування на практиці - розглянуті проблеми диференціації та індивідуалізації в колективній монографії "Засоби виправлення і ресоціалізації засуджених до позбавлення волі" (2011 р.) [11].

Деякі елементи диференціації та індивідуалізації знайшли своє відображення в монографії І.М. Копотуна "Запобігання злочинам, що призводять до надзвичайних ситуацій у виправних колоніях" (2013 р.), зокрема в п. 3.2 "Причини та умови вчинення злочинів, що призводять до надзвичайних ситуацій у виправних колоніях" та в п. 5.3

“Спеціально-кримінологічні та індивідуально-профілактичні заходи запобігання злочинам, що призводять до надзвичайних ситуацій у виправних колоніях”, в яких автор серед основних детермінант вчинення цих суспільно небезпечних діянь виділив і неналежну реалізацію на практиці принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарань [12, 192-385].

Певні методологічні засади вирішення проблем, пов'язаних з диференціацією та індивідуалізацією виконання покарань створив у своїй докторській дисертації А.Х. Степанюк “Актуальні проблеми виконання покарань (сутність і принципи кримінально-виконавчої діяльності: теоретично-правове дослідження)” (2002 р.). Зокрема, розділ 3 цієї роботи “Принципи кримінально-виконавчого права” присвячений їх змісту, ролі та значенню у формуванні кримінально-виконавчого права та кримінально-виконавчого законодавства [13, 243-352]. Проте як у зазначеному дослідженні, так і в подальших своїх працях А.Х. Степанюк виділяє окремо принципи кримінально-виконавчого права та принципи кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань, що визначені в ст. 5 КВК України, зазначаючи, що на відміну від других, перші знаходять свій прояв у процесі виконання-відбування всіх без винятку покарань. При цьому до принципів кримінально-виконавчого права принцип диференціації та індивідуалізації виконання покарання він не відніс [14, 9-10].

Серед сучасних наукових розробок, включаючи дисертаційні дослідження, у контексті змісту цієї проблематики заслуговують на увагу наступні роботи:

1) монографія О.О. Книженко “Теоретичні засади встановлення санкцій у кримінальному праві” (2013 р.), розділ 2 якої “Принципи кримінального права та їхній вплив на кримінально-правові санкції” має пряме відношення до диференціації та індивідуалізації виконання покарань [15, 101-178];

2) монографія О.П. Рябчинської “Система покарань в Україні: поняття, значення та принципи побудови” (2013 р.), у підрозділі 4.2 якої “Співвідношення принципів кримінально-правової політики, кримінально-правового регулювання та їх вплив на формування системи покарань” йдеться й про зміст принципу диференціації та індивідуалізації покарань [16, 289-352];

3) монографія В.К. Грищука “Філософсько-правове розуміння відповідальності людини” (2013 р.), у підрозділі 1.5 якої “Принципи соціальної відповідальності людини” та підрозділі 2.2.2 “Принципи позитивної (перспективної) юридичної відповідальності людини” створені теоретико-прикладні засади застосування принципів права на практиці, а також визначена їх роль у регулюванні суспільно-правових явищ і процесів [17, 140-148, 211-214];

4) монографія І.С. Михалко “Забезпечення принципу раціонального застосування примусових заходів і стимулювання право слухняної поведінки засуджених” (2013 р.), у підрозділі 1.1.1 якої “Визначення принципів кримінально-виконавчого законодавства в науці кримінально-виконавчого права” підданий аналізу в загальних рисах і принцип диференціації та індивідуалізації виконання покарань [18, 10-21];

5) монографія О.О. Житнього “Кримінальне право України в міжнародному вимірі (порівняльно-правовий аналіз)” (2013 р.), у підрозділі 2.1 якої “Принципи кримінального права України як знаряддя координації національних і міжнародно-правових засобів протидії

злочинності та захисту прав і свобод людини (постановка проблеми)” (2013 р.) визначена роль і місце принципів, включаючи принцип диференціації та індивідуалізації, у правовому механізмі кримінальної відповідальності України [19, 115-124];

6) колективна монографія “Втілення міжнародних стандартів у практику діяльності кримінально-виконавчої системи України” (2007 р.), у підрозділах 1.2-1.4 якої визначена роль і місце принципів у забезпеченні кримінально-виконавчої діяльності [20, 16-50];

7) навчальний посібник “Інститут покарання в кримінальному праві України” (2013 р.), у якому розглянуто таке питання, як принципи призначення покарання (підрозділ 3.1.) та загальні засади призначення покарання (підрозділ 3.2.) [21, 95-119];

8) навчальний посібник “Особливості діяльності окремих підрозділів кримінально-виконавчої системи” (2012 р.), підрозділ 3.2 якого “Порядок проведення класифікації та розподілу засуджених до позбавлення волі із слідчих ізоляторів до установ виконання покарань” і підрозділ 4.2 “Порядок переведення і направлення засуджених з однієї установи до іншої” мають пряме відношення до реалізації на практиці принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарань [22, 26-27; 34-39];

9) навчальний посібник “Поняття, ознаки, система і призначення покарань по кримінальному законодавству України та Республіки Казахстан” (2009 р.), підрозділ 2.1 якого “Принципи призначення покарання” присвячений питанням ролі та значення принципів права для правоохоронної та судової практики [23, 121-145];

10) навчальний посібник “Порівняльне кримінально-виконавче право” (2013 р.), у підрозділі 4.1. якого “Виконання та відбування покарань, пов'язаних з позбавленням волі” розкриті практичні аспекти реалізації принципів права в кримінально-виконавчій діяльності України та зарубіжних країнах [24, 89-102] тощо.

Крім цього, змістовні елементи, роль і значення принципів кримінально-виконавчого законодавства, виконання та відбування покарань України певною мірою знайшли своє відображення практично у всіх підручниках, навчальних посібниках, включаючи зарубіжні видання, науково-практичних коментарях до КВК України та інших навчально-методичних виданнях [25, 26-34].

Відповідне методологічне підґрунтя для вирішення задач цього дослідження та дослідження її мети створено науковцями й у дисертаційних дослідженнях минулих часів (як радянської доби [26, 280-284], так і періоду до прийняття КВК України 2003 р.), в якому знайшли своє відображення принципи кримінально-виконавчого законодавства, виконання та відбування покарань [27, 357-359]. До таких наукових розробок можна віднести: докторську дисертацію І.Г. Богатирьова “Кримінальні покарання, не пов'язані з позбавленням волі (теорія і практика їх виконання кримінально-виконавчою інспекцією); кандидатську дисертацію В.А. Бадири “Виправлення жінок, засуджених до позбавлення волі, як мета покарання”; Є.М. Бодюла “Правові та організаційні засади виконання покарання в кримінально-виконавчих установах відкритого типу”; В.А. Львовчкіна “Нормативно-правові та організаційні засади забезпечення реалізації в Україні міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених до позбавлення волі”; О.Б. Пташинського “Правові проблеми реформування пенітенціарної системи в Україні”; О.В. Романенко “Пенітенціарна функція демократичної правової держави та роль громадського суспільства в

Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення

механізми її реалізації”; М.В. Романова “Правове регулювання заходів стягнення, що застосовуються до осіб, позбавлених волі”; І.С. Сергеева “Теоретичні та практичні питання діяльності відділів спеціального обліку установ виконання покарання”; С.О. Стефанова “Організаційно-правові проблеми трудової зайнятості засуджених у місцях позбавлення волі”; Ю.А. Чеботарьової “Правовий статус засуджених до позбавлення волі”; Т.А. Шулежко “Особливості карально-виховного впливу на неодноразово судимих до позбавлення волі жінок, які відбувають покарання у виправно-трудовах установах”; ін.

Серед зарубіжних аналогічних наукових праць слід виділити докторську дисертацію А.В. Бриліантова “Дифференціація покарання: кримінально-правові та кримінально-виконавчі проблеми”; І.М. Перкова “Дифференціація процесу покарання і процесу виправно-трудового впливу у виправно-трудовах колоніях”; Д.Є. Тихомирова “Питання удосконалення дифференціації карально-виховного процесу у виправно-трудовах колоніях суворого режиму”; С.І. Дементьєва “Класифікація ув’язнених і система радянських виправно-трудовах установ”; З.І. Читої “Ізоляція засуджених до позбавлення волі: правові та соціально-психологічні проблеми”; С.І. Дементьєва “Терміни позбавлення волі в законодавстві, судовій та виправно-трудовій практиці: аксіологічні аспекти та інтенсифікація виконання”; І.Л. Самойлова “Правові та соціальні питання визначення місця відбування покарання у виді позбавлення волі”; В.М. Пелюшенко “Класифікація засуджених до позбавлення волі та їх розподіл по виправних установах; М.Г. Андрюхіна “Дифференціація кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх”; ін.

Окремі змістовні елементи принципу дифференціації та індивідуалізації виконання покарань розкриті вченими й в інших наукових розробках: статтях; тезах науково-практичних конференцій; круглих столів тощо.

Якщо узагальнити всі наукові напрацювання з означеної проблематики, то можна констатувати, що в жодному з них вони не досліджувались в Україні на рівні докторських дисертацій і не пов’язувались із впливом дифференціації та індивідуалізації на ефективність вирішення питань, пов’язаних з протидією: 1) кримінальній субкультури; 2) рецидивній злочинності; 3) організованій злочинності в Україні, а також реалізацією задач виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк; 4) взаємозв’язком з основними засобами виправлення та ресоціалізації засуджених; 5) особливостями реалізації цього принципу у виправних і виховних колоніях України, з урахуванням вимог міжнародно-правових актів та позитивної практики.

Все це в кінцевому результаті й стало вирішальним фактором при виборі об’єкта й предмета нашого дослідження, його мети і задач, а також при визначенні наукової новизни.

Література

1. Віктимологічні засади боротьби зі злочинністю у місцях позбавлення волі: Монографія / З.В. Журавська. - Луцьк: ПП Іванюк В.П., 2012. - 168 с.
2. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2013 році: інформ. бюл. - К.: ДПТСУ, 2013. - Кн. 1. - 63 с.
3. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2011 році: інформ. бюл. - К.: ДПТСУ України, 2011. - Кн. 1. - 58 с.

4. Пузирьов М.С. Диференціація та індивідуалізація виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Нац. акад. внутр. справ. - К., 2012. - 20 с.

5. Пузирьов М.С. Диференціація та індивідуалізація виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк: дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Нац. акад. внутр. справ. - К., 2012. - 252 с.

6. Кулик О.Г. Злочинність в Україні на початку XXI століття: монографія / О.Г. Кулик. - К.: Юрінком Інтер, 2013. - 272 с.

7. Конопельський В.Я. Роль диференціації та індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі в протидії рецидивній злочинності // Актуальні проблеми застосування кримінального законодавства: матеріали круглого столу (Київ, 28 листопада 2013 р. / відп. ред.. М.С. Пузирьов, О.С. Стеблинська, - К.: Державна пенітенціарна служба України, Інститут кримінально-виконавчої служби, 2013. - С. 37-41.

8. Яковець І.С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: дис... докт. юрид. наук / 12.00.08 - К.: ХНУВС, 2014. - 416 с.

9. Яковець І.С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: монографія / І.С. Яковець. - Х.: Право, 2013. - 392 с.

10. Яковець І.С. Первинна класифікація засуджених до позбавлення волі та їх розподіл в установи виконання покарань: Монографія. - Х.: Вид-во “Кроссруд”, 2006. - 208 с.

11. Засоби виправлення і ресоціалізації засуджених до позбавлення волі: Монографія / За заг. ред. д.ю.н., проф. А.Х. Степанюка. - Х.: Кроссруд, 2011. - 323 с.

12. Копотун І.М. Запобігання злочинам, що призводять до надзвичайних ситуацій у виправних колоніях: моногр. / І.М. Копотун - К.: ПП “Золоті ворота”, 2013. - 472 с.

13. Степанюк А.Х. Актуальні проблеми виконання покарань (сутність та принципи кримінально-виконавчої діяльності: теоретико-правове дослідження): Дис...докт. юр. наук: / 12.00.08 - Х., 2002. - 393 с.

14. Кримінально-виконавче право України: підруч. / [В.В. Голіна, А.Х. Степанюк, О.В. Лисодєд та ін.]; за ред. В.В. Голіни і А.Х. Степанюка. - Х.: Право, 2011. - 328 с.

15. Книженко О.О. Теоретичні засади встановлення санкцій у кримінальному праві: монографія / О.О. Книженко. - Х.: Акта, 2013. - 384 с.

16. Рябчинська О.П. Система покарань в Україні: поняття, значення та принципи побудови: монографія / О.П. Рябчинська. - Запоріжжя: Акцент Інвест-трейд, 2013. - 448 с.

17. Гришук В.К. Філософсько-правове розуміння відповідальності людини: монографія. - 2-ге вид., переробл. і доповн. - Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2013. - 768 с.

18. Михалко І.С. Забезпечення принципу раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правослужняної поведінки засуджених: монографія / І.С. Михалко. - Х.: Право, 2013. - 200 с.

19. Житний О.О. Кримінальне право України в міжнародному вимірі (порівняльно-правовий аналіз): монографія / О.О. Житний. - Х.: Одісей, 2013. - 376 с.

20. Степанюк А.Х., Яковець І.С. Втілення міжнародних стандартів у практику діяльності кримінально-виконавчої системи України: Монографія. - Х.: Вид-во “Кроссруд”, 2007. - 184 с.

21. Литвинов О.М. Інститут покарання в кримінальному праві України: навчальний посібник / О.М. Литвинов, Є.С. Назимко; за заг. ред. проф. О.М. Литвинова. - До-

нецьк: Вид-во "Ноулідж Донецьке відділення), 2013. - 213 с.

22. Автухов К.А. Особливості діяльності окремих підрозділів кримінально-виконавчої системи: навч. посіб. / К.А. Автухов, О.В. Ткачова, І.С. Яковець; за ред. А.Х. Степанюка. - Х.: Право, 2012. - 152 с.

23. Палий М. В. Поняття, признаки, система и наказання по уголовному законодательству Украины и Республики Казахстан: учеб. пособие / [М.В. Палий, Е.Н. Бегалиев, Е.С. Назымко и др.]; под ред. В.Н. Бесчасного. - К.: КНТ, 2009. - 232 с.

24. Богатирьов І.Г. Порівняльне кримінально-виконавче право: [навч. посіб.] / [І.Г. Богатирьов, І.М. Копотун, М.С. Пузирьов]; за заг. ред. І.Г. Богатирьова. - К.: Ін-т кримінально-виконавчої служби, 2013. - 140 с.

25. Угольникова Н.В. Уголовно-исполнительное право Российской Федерации [Текст]: курс лекций / Н.В. Угольникова. - М.: ИНФРА - М, 2002. - 185 с.

26. Бібліографія (кримінологія та профілактика злочинів): довід. / [упоряд.: В.В. Василевич, С.І. Мінченко, Т.О. Сіроман та ін.]; за заг. ред. О.М. Джужі. - К.: Атіка, 2008. - 296 с.

27. Довідник про автореферати виконаних в Україні за 1991-2008 роки дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата юридичних наук / укладачі: В.К. Грищук, Б.О. Кириш, О.Ф. Пасека. - Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2009. - 472 с.

Конопельський В.Я.

кандидат політичних наук, доцент,
начальник кафедри кримінальної
права та кримінології

ОДУВС

Надійшла до редакції: 18.02.2014

УДК 343.23.01

ПРИХОВУВАННЯ ЗЛОЧИНУ: ОКРЕМІ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

Плужнік О. І.

У статті розглядаються актуальні питання звільнення від кримінальної відповідальності за приховування злочину. Автором надаються пропозиції внести доповнення до КК України щодо кримінальної відповідальності за неповідомлення про достовірно відомий намір іншої особи вчинити злочин та звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка не повідомила відповідні органи про намір іншої особи вчинити злочин, яка є членом сім'ї чи близьким родичем особи, або адвокатом, або священнослужителем.

Ключові слова: приховування злочину, причетність до злочину, звільнення від кримінальної відповідальності, член сім'ї чи близький родич, адвокат, священнослужитель.

В статье рассматриваются актуальные вопросы освобождения от уголовной ответственности за сокрытие преступления. Автором предоставляются предложения внести дополнения в УК Украины об уголовной ответственности за несообщение о достоверно известном намерении другого лица совершить преступление и освобождение от уголовной ответственности лица, не сообщившем в соответствующие органы о намерении другого лица совершить преступление, которое является членом семьи или близким родственником, или адвокатом, или священнослужителем.

Ключевые слова: укрывательство преступления, причастность к преступлению, освобождение от уголовной ответственности, член семьи или близкий родственник, адвокат, священнослужитель.

The article deals with current issues of exemption from criminal liability for concealment of the crime. The author provides suggestions to amend the Criminal Code of Ukraine on criminal liability for failure to report reliably known intention of another person to commit a crime and exemption from criminal liability of a person without informing the relevant authorities of the intention of another person to commit an offense that is a family member or a close relative, or a lawyer, or a priest.

Keywords: harboring crime involvement in the crime, exemption from criminal liability, a family member or a close relative, a lawyer, a priest.

Кримінальний закон передбачає певні підстави та умови, при наявності яких особа, яка вчинила злочин, в одному випадку звільняється (статті 45, 46), в іншому

- може бути звільнена (статті 47, 48) від кримінальної відповідальності. Звільнення від кримінальної відповідальності - це наявність законних підстав і певних умов, які зумовлюють звільнення особи, яка вчинила злочин, від її обов'язку піддатися судовому осуду й перетерпіти покарання. Закон передбачає наступні види звільнення від кримінальної відповідальності: у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 45), у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (ст. 46), у зв'язку з передачею особи на поруки (ст. 47), у зв'язку зі зміною обстановки (ст. 48), у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49) та ч. 1 ст. 97 КК (звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру). Звільнення від кримінальної відповідальності здійснюється й на підставі акта амністії або помилування, але за своєю юридичною природою амністія і помилування є водночас і видами звільнення від покарання (ст. 86, ст. 87). Крім зазначених видів можливого звільнення від кримінальної відповідальності, закон передбачає за наявності певних підстав спеціальні види обов'язкового звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення деяких злочинів, що виписані в Особливій частині Кодексу. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 року в п. 12 роз'яснює, що в ряді норм Особливої частини КК (зокрема, ч. 2 ст. 111, ч. 2 ст. 114, ч. 3 ст. 175, ч. 4 ст. 212, ч. 2 ст. 255, ч. 5 ст. 258, ч. 6 ст. 260, ч. 3 ст. 263, ч. 4 ст. 289, ч. 4 ст. 307, ч. 4 ст. 309, ч. 4 ст. 311, ч. 3 ст. 369, ч. 4 ст. 401) передбачено спеціальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності. У всіх зазначених випадках за наявності обставин, передбачених конкретною нормою закону, суд зобов'язаний звільнити відповідних осіб від кримінальної відповідальності [1]. Частина 2 ст. 396 КК передбачає спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка вчинила заздалегідь не обіцяне приховування злочину, тобто норма другої частини звільняє від кримінальної відповідальності за заздалегідь не обіцяне приховування злочину члена сім'ї чи близьких родичів особи, яка вчинила злочин, коло яких визначається законом [2]. Приховування злочину є кримінально караним відповідно до ч. 1 за заздалегідь не обіцяне приховування тяжкого чи особливо тяжкого злочину (інститут співучасті, причетність до злочину). Таке приховування передбачає приховування злочинця, слідів злочину, засобів і знарядь вчинення злочину, факту придбання або збуту майна, здобутого в результаті

© О.І. Плужнік, 2014